

Н.Ю. Гладинець

*старший викладач кафедри обліку та фінансів
Мукачівського державного університету*

УДК 330.341.1

ОЦІНКА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Гладинець Н.Ю. Оцінка інноваційного розвитку України: проблеми та перспективи

У статті проаналізовано стан та особливості інноваційної діяльності в Україні. Зазначено, що активізування інноваційної діяльності є стратегічно важливим завданням економічного розвитку України, оскільки дозволить зміцнити конкурентні позиції країни на зовнішніх ринках. Досліджено тенденції інноваційного розвитку України, зокрема інноваційну активність промислових підприємств України, обсяги витрат на ведення інноваційної діяльності, джерела фінансування інноваційної діяльності, впровадження інновацій на промислових підприємствах України у галузевому та регіональному розрізі. Окреслено чинники, що стримують впровадження інновацій та розвиток інноваційної діяльності в Україні, зокрема низький рівень адаптації вітчизняних підприємств до ринкових умов господарювання, моральне та фізичне зношення основних фондів, нерозвиненість інноваційної інфраструктури, низький рівень фінансового забезпечення інноваційної діяльності та наукових розробок, низький рівень усвідомлення необхідності впровадження інновацій, недостатня кількість кваліфікованих кадрів.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, інноваційний розвиток.

Гладинец Н.Ю. Оценка инновационного развития Украины: проблемы и перспективы.

В статье проанализировано состояние и особенности инновационной деятельности в Украине. Отмечено, что активизация инновационной деятельности является стратегически важной задачей экономического развития

Украины, поскольку позволит укрепить конкурентные позиции страны на внешних рынках. Исследованы тенденции инновационного развития Украины, в частности инновационную активность промышленных предприятий Украины, объемы расходов на ведение инновационной деятельности, источники финансирования инновационной деятельности, внедрения инноваций на промышленных предприятиях Украины в отраслевом и региональном разрезе. Определены факторы, сдерживающие внедрение инноваций и развитие инновационной деятельности в Украине, в частности низкий уровень адаптации отечественных предприятий к рыночным условиям хозяйствования, моральный и физический износ основных фондов, неразвитость инновационной инфраструктуры, низкий уровень финансового обеспечения инновационной деятельности и научных разработок, низкий уровень осознания необходимости внедрения инноваций, недостаточное количество квалифицированных кадров.

Ключевые слова: инновации, инновационная деятельность, инновационное развитие.

Hladynets N.Y. Evaluation of innovative development of Ukraine: problems and prospects

In the article analyzes the status and characteristics of innovation in Ukraine. Indicated that activation of innovation is strategically important task of economic development of Ukraine, as will strengthen the country's competitive position in foreign markets. The tendencies of innovation development of Ukraine, including the innovative activity of industrial enterprises in Ukraine, the volume of costs of innovation, funding innovation, innovation in industrial enterprises in Ukraine sectoral and regional level. Outlines the factors that hinder innovation and development of innovative activity in Ukraine, including low domestic enterprises adapt to market conditions, moral and physical deterioration of assets, lack of innovation infrastructure, low levels of financial support for innovation and scientific development, low awareness of the need innovation, lack of qualified personnel.

Keywords: *innovation, innovation activity, innovation development.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Орієнтація держави на

інвестиційно-інноваційний шлях розвитку економіки зумовлює підвищену увагу до інноваційної діяльності у країні. Активізація інноваційних процесів і є власне тим орієнтиром економічної політики держави, який спроможний реально подолати наслідки загальноекономічної кризи та здійснити структурну перебудову економіки країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які опирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття. Дослідження проблем інноваційного розвитку економіки України знаходиться в полі зору багатьох вітчизняних науковців: В. Александрової, Ю. Бажала, В. Гейця, Я. Жаліла, О. Жихор, І. Єгорова, О. Мельник, Л. Федулової, Л. Шевчук та ін. Дослідники наголошують на необхідності переходу України до інноваційного типу економічного зростання, оскільки підвищення конкурентоспроможності нашої держави можливе лише за умови технологічного переоснащення та піднесення наукомістких галузей виробництва.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даної статті є дослідження стану та динаміки інноваційної діяльності, виявлення проблем, що стримують інноваційний розвиток України.

Виклад основного матеріалу дослідження з новим обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Активізування інноваційної діяльності є стратегічно важливим завданням економічного розвитку всіх галузей національної економіки, оскільки впровадження інновацій слід розглядати як потенційне джерело зміцнення конкурентних позицій України на зовнішніх ринках. Результати проведених досліджень демонструють, що темпи економічного росту в країнах, де інноваційна політика орієнтована на конкурентноздатність, більш високі на відміну від країн, де питанням конкурентноздатності надається менше значення [1].

Основними чинниками, що стримують впровадження інновацій та розвиток інноваційної діяльності в Україні, можна назвати такі: низький

рівень адаптації вітчизняних підприємств до ринкових умов господарювання; моральне та фізичне зношення основних фондів; нерозвиненість інноваційної інфраструктури; низький рівень фінансового забезпечення інноваційної діяльності та наукових розробок; низький рівень усвідомлення необхідності впровадження інновацій; недостатня кількість кваліфікованих кадрів та інше. Тому, для інтенсивного розвитку інноваційної діяльності необхідно модернізувати та технічно переоснастити більшість вітчизняних підприємств, впровадити сучасні технології, реалізувати науковий та технічний потенціал підприємств, залучити до інноваційних процесів наукові, науково-дослідні заклади, сформувати гнучке інноваційне середовище, яке легко адаптуватиметься до потреб ринку.

Враховуючи те, що інноваційні перетворення є вкрай необхідними і можуть забезпечити високі показники соціально-економічного розвитку, надзвичайно важливим є дослідження особливостей інноваційних процесів в Україні та визначення резервів активізації інноваційної діяльності. Інноваційна активність є важливим показником економічної діяльності підприємств. Як засвідчують офіційні статистичні дані, інноваційна активність підприємств залишається доволі низькою, незважаючи на позитивну динаміку. На фоні загальнодержавного скорочення інноваційної діяльності з 13,0% у 2008 р. до 12,8% у 2009 р., вже з 2010 р. спостерігалось певне поживлення інноваційної активності, зокрема за підсумками 2012 р. 17,4% підприємств займалося інноваційною діяльністю (табл. 1).

Незважаючи на загальний спад впродовж 2008-2012 рр. загальної кількості промислових підприємств, спостерігається тенденція до збільшення кількості підприємств, що займаються інноваційною діяльністю. Це є свідченням того, що підприємства у процесі своєї діяльності все більше орієнтуються на випуск високотехнологічної продукції, а відповідно активніше займаються інноваційною діяльністю,

впроваджують нові технологічні процеси, освоюють виробництво інноваційних видів продукції.

Таблиця 1

**Інноваційна активність промислових підприємств України
у 2008-2012 рр.**

Показники	Роки				
	2008	2009	2010	2011	2012
Кількість промислових підприємств, всього, у т.ч.	10728	10995	10606	10350	10089
а) займалися інноваційною діяльністю	1397	1411	1462	1679	1758
у % до загальної кількості	13,0	12,8	13,8	16,2	17,4
б) впроваджували інновації	1160	1180	1217	1327	1362
у % до загальної кількості	10,8	10,7	11,5	12,8	13,5
у % до кількості інноваційно активних	83,0	83,6	83,2	79,0	77,5
в) впроваджували організаційні інновації	269	233	183	185	147
у % до загальної кількості	2,5	2,1	1,7	1,8	1,5
у % до кількості інноваційно активних	19,3	16,5	12,5	11,0	8,4
г) впроваджували маркетингові інновації	257	251	188	196	178
у % до загальної кількості	2,4	2,3	1,8	1,9	1,8
у % до кількості інноваційно активних	18,4	17,8	12,9	11,7	10,1
д) реалізували інноваційну продукцію	993	994	964	1043	1037
у % до загальної кількості	9,3	9,0	9,1	10,1	10,3
у % до кількості інноваційно активних	71,1	70,5	65,9	62,1	59,0
з них продукцію, що була новою для ринку	322	288	270	260	243
продукцію, що була новою тільки для підприємства	792	816	812	882	889
е) реалізували інноваційну продукцію за межі України	341	334	343	378	332
у % до загальної кількості	3,2	3,0	3,2	3,7	3,3
у % до кількості інноваційно активних	24,4	23,7	23,5	22,5	18,9

Джерело: розраховано за даними [2; 3; 4; 5; 6].

Переважає більшість інноваційно активних підприємств витрачала кошти на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення, внутрішні науково-дослідні розробки, а також навчання та підготовку персоналу. Між цими показниками існує тісний взаємозв'язок, оскільки придбання підприємствами нових видів техніки та технологій вимагає від персоналу постійного поглиблення знань, вмінь та навичок щодо освоєння технології виробництва нової продукції із її застосуванням (табл. 2). Певне зменшення інноваційної активності підприємств спостерігалося у 2008-2009 рр., зокрема в даний період було зафіксовано зменшення кількості підприємств, які витрачали кошти на ведення інноваційної діяльності за всіма напрямками. Скоротилася в цей період також кількість підприємств, що впроваджували інновації. Але вже з 2010 р. спостерігається позитивна динаміка зростання кількості інноваційно активних підприємств за всіма

показниками інноваційної діяльності, однак порівняно з економічно розвинутими країнами ці показники залишаються надзвичайно низькими. Зокрема, у розвинутих країнах світу частка таких підприємств становить 60% [7].

Таблиця 2

**Інноваційна активність промислових підприємств України за
напрямами проведених інновацій у 2008-2012 рр.**

Показники	Роки				
	2008	2009	2010	2011	2012
Кількість підприємств, що займалися інноваційною діяльністю	1397	1411	1462	1679	1758
Темп росту (до попереднього року),%	-	101,0	103,6	114,8	104,7
з них витрачали кошти на: дослідження і розробки	361	324	307	332	304
Темп росту (до попереднього року),%	-	89,8	94,8	108,1	91,6
внутрішні НДР	267	240	224	248	214
зовнішні НДР	152	137	124	134	134
придбання інших зовнішніх знань	107	90	100	105	87
Темп росту (до попереднього року),%	-	84,1	111,1	105,0	82,9
придбання машин, обладнання та програмного забезпечення	813	767	840	1062	1096
Темп росту (до попереднього року),%	-	94,3	109,5	126,4	103,2
навчання та підготовку персоналу	216	263	222	303	321
Темп росту (до попереднього року),%	-	121,8	84,4	136,5	105,9
ринкове запровадження інновацій	138	120	102	138	102
Темп росту (до попереднього року),%	-	87,0	85,0	135,3	73,9
інші витрати	236	199	194	229	202
Темп росту (до попереднього року),%	54,1	84,3	97,5	118,0	88,2
Кількість підприємств, що впроваджували інновації	1160	1180	1217	1327	1371
Темп росту (до попереднього року),%	97,8	101,7	103,1	109,0	103,3
з них: впроваджували інноваційні процеси	582	540	593	677	703
Темп росту (до попереднього року),%	-	92,8	109,8	114,2	103,8
у т. числі впроваджували нові або вдосконалені методи обробки або виробництва продукції*	515	452	522	605	598
з них маловідходні, ресурсозберігаючі та безвідходні	280	215	203	240	224
освоювали виробництво інноваційних видів продукції	667	614	615	731	704
Темп росту (до попереднього року),%	-	92,1	100,2	118,9	96,3
з них: нових видів техніки	201	188	194	218	196
у тому числі нових для ринку	210	179	182	184	166

Джерело: розраховано за даними [2; 3; 4; 5; 6].

Переважає більшість підприємств, що займаються інноваційною діяльністю, інноваційні роботи виконують за рахунок власних коштів. За підсумками 2012 р. їх частка становила 73,9% проти 76,3% у 2011 р.

Кошти з державного бюджету у 2012 р. були виділені 27 підприємствам і спрямовані ними на створення нових видів продукції та технічне оновлення виробництва. Незначною є питома вага інноваційно активних підприємств, що фінансувалися за рахунок коштів місцевих бюджетів, зокрема за підсумками 2012 р. їх частка склала 1,6% (28 підприємств). За рахунок кредитів здійснювали інноваційну діяльність 67 підприємств, що склало 3,8% загальної кількості інноваційно активних підприємств. Доволі незначна кількість підприємств змогла залучити на розвиток і поширення інновацій кошти вітчизняних та іноземних інвесторів (за підсумками 2012 р. - лише 19 та 15 підприємств відповідно, що склало 1,1% та 0,9% від усієї кількості інноваційно активних підприємств). Кошти позабюджетних фондів виділялися у 2012 р. лише 1 підприємству у сумі 25,4 тис. грн. проти 491 тис. грн. у 2011 р.

Щодо інноваційної активності промислових підприємств за напрямками проведених інновацій, то переважна частина інноваційно активних підприємств витрачали кошти головним чином на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення, навчання та підготовку персоналу, ринкове запровадження інновацій та придбання інших зовнішніх знань, а також інші роботи. Така тенденція існувала також і у попередні роки, що підтверджує відсутність бажання більшості підприємств займатися новими розробками і власними дослідженнями. У структурі інноваційних витрат промислових підприємств України впродовж 2008-2012 рр. найбільша частка припадає на такий вид інноваційної діяльності, як придбання машин, обладнання та програмного забезпечення, інші витрати та внутрішні НДР (рис. 1).

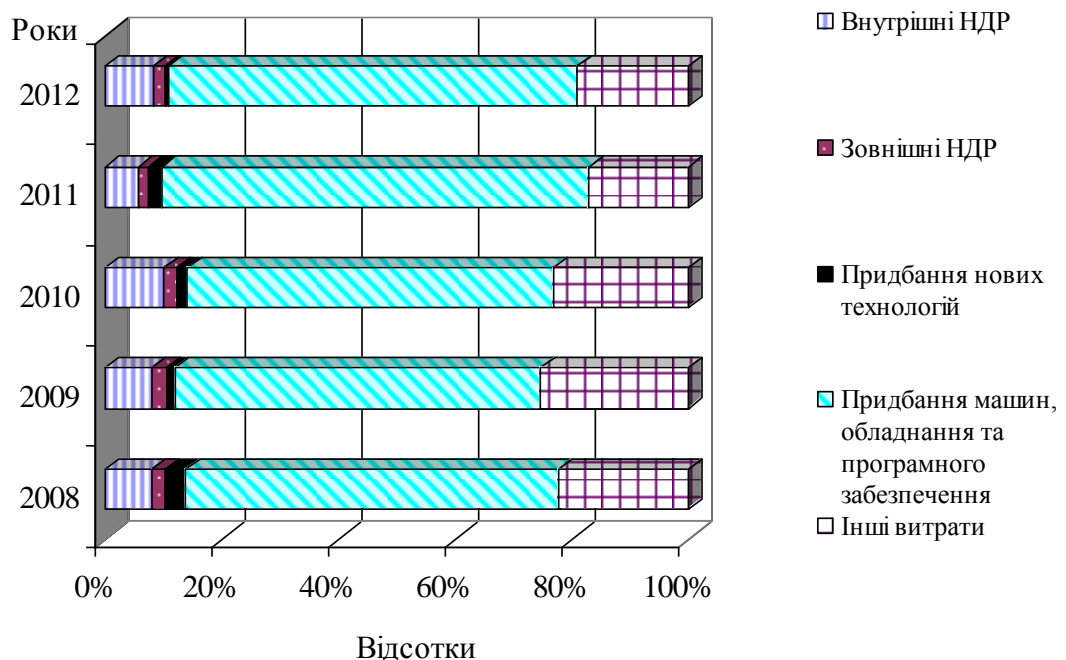

Рис. 1. Структура інноваційних витрат промислових підприємств України, %

Джерело: розраховано та побудовано за даними [2; 3; 4; 5; 6].

Результатом такої ситуації стало те, що за рівнем науково-технічного та інноваційного розвитку рейтинг України у 2012-2013 рр. відповідає 71-му місцю (підіндекс “Інновації”). За показником “інноваційна спроможність” Україна змістилася вниз на 16 позицій, оскільки вітчизняні підприємства більшою мірою використовують іноземні технології шляхом отримання ліцензій, ніж власні розробки та дослідження. Рейтинг України за підіндексом “Технологічна готовність” у 2012-2013 рр. відповідає 81-му місцю [8].

Упродовж 2008-2012 рр. постійно змінювалися обсяги витрат на ведення інноваційної діяльності. Зокрема, найбільше коштів було витрачено у 2008 та 2011 рр. (12,0 млрд. грн. та 14,3 млрд. грн. відповідно), найменше - у 2009 р. (8,0 млрд. грн.), коли більшість підприємств внаслідок фінансової кризи змушені були згортати свою діяльність та звести до мінімуму витрати. За підсумками 2012 р. найактивнішими виявилися підприємства переробної галузі, зокрема машинобудування, хімічної та нафтохімічної промисловості, підприємства з виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів з оброблення деревини і виробництва виробів з деревини, металургійного виробництва та виробництва готових металевих виробів, виробництва іншої неметалевої мінеральної продукції, а також виробництва та розподілення електроенергії, газу та води. Переважна більшість коштів була витрачена підприємствами Дніпропетровської, Донецької, Одеської, Харківської областей та м. Києва.

За період 2008-2012 рр. зросла кількість впроваджених нових технологічних процесів промисловими підприємствами, а також освоєння виробництва інноваційних видів продукції. Найбільш активними у цьому відношенні у 2012 р. були Харківська, Сумська, Запорізька, Дніпропетровська області та м. Київ. Впровадження технологічних процесів дозволило підприємствам освоїти виробництво нових інноваційних видів продукції. За підсумками 2012 р. лідерами стали Запорізька, Сумська, Харківська, Донецька, Дніпропетровська, Івано-Франківська області та м. Київ.

Незначна увага в Україні приділяється впровадженню маловідходних та ресурсозберігаючих технологій. Зокрема, за підсумками 2012 р. із 2188 впроваджених нових технологічних процесів лише 554 становили маловідходні, ресурсозберігаючі чи безвідходні процеси, що склало 25,3% від усієї кількості впроваджених нових технологічних процесів (табл. 3). Водночас важливим є усвідомлення обмеженості ресурсно-сировинної

бази та зміна суспільної думки щодо необхідності ефективного та раціонального використання природних, паливно-енергетичних ресурсів. Лідерами щодо впровадження сучасних технологій стали підприємства переробної промисловості, зокрема у галузі машинобудування, хімічної та нафтохімічної промисловості, з виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів.

Таблиця 3

**Впровадження інновацій на промислових підприємствах України
у 2008-2012 рр.**

Показники	Роки				
	2008	2009	2010	2011	2012
Впроваджено нових технологічних процесів, всього, процесів	1647	1893	2043	2510	2188
Темп приросту (до попереднього року), %	-	14,9	7,9	22,9	-12,8
з них маловідходних, ресурсозберігаючих та безвідходних	680	753	479	517	554
Темп приросту (до попереднього року), %	-	10,7	-36,4	7,9	7,2
у % до загальної кількості	41,3	39,8	23,4	20,6	25,3
Освоєно виробництво інноваційних видів продукції, найменувань	2446	2685	2408	3238	3403
Темп приросту (до попереднього року), %	-	9,8	-10,3	34,5	5,1
у тому числі нових для ринку	840	719	606	900	672
з них нових видів техніки	758	641	663	897	942
Темп приросту (до попереднього року), %	-	-15,4	3,4	35,3	5,0
у % до загальної кількості	31,0	23,9	27,5	27,7	27,7
у тому числі нових для ринку	492	329	298	357	346
Придбання нових технологій в Україні, од.	603	631	565	672	571
Темп приросту (до попереднього року), %	-	4,6	-10,5	18,9	-15,0
Придбання нових технологій за межами України, од.	232	534	142	200	168
Темп приросту (до попереднього року), %	-	130,2	-73,4	40,8	-16,0

Джерело: розраховано за даними [2; 3; 4; 5; 6].

Впровадження на підприємствах нових технологічних процесів, придбання машин, обладнання та програмного забезпечення дало можливість розширити асортимент виробництва інноваційних видів продукції у 2012 р. до 3403 найменувань, в тому числі освоєно виробництво 672 одиниць продукції, яка була новою для ринку.

За видами економічної діяльності переважна частка припадає на інноваційну продукцію, що була освоєна підприємствами переробної промисловості (близько 99,7%), зокрема це підприємства у галузі машинобудування, які впродовж 2012 р. освоїли виробництво 1609 найменувань інноваційних видів продукції, з виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів (667 найменувань), хімічної та нафтохімічної промисловості (417 найменувань). Саме ці підприємства є базовими галузями промисловості України і саме вони визначають

загальну спрямованість економічного розвитку країни. Інші галузі промисловості характеризуються дещо меншими обсягами впровадження нових технологічних процесів та освоєння випуску інноваційних видів продукції.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Проведена оцінка основних тенденцій інноваційної активності в Україні засвідчує наявність прямої залежності ведення інноваційної діяльності від економічної ситуації, що склалася як в державі загалом, так і у світі. Аналіз основних індикаторів інноваційного розвитку свідчить про відсутність позитивних зрушень у даній сфері та незадовільні умови для формування конкурентних переваг національної економіки.

Зокрема, невирішеними залишаються такі проблемні питання: небажання більшості підприємств займатися науково-дослідними розробками і дослідженнями, віддаючи перевагу придбанню машин, обладнання; низька інноваційна спрямованість промислового виробництва; низька інвестиційна привабливість інноваційно активних підприємств.

З огляду на зазначене, необхідним є формування на державному рівні інноваційної політики, спрямованої на активізацію інноваційних процесів та реалізацію інноваційного потенціалу національної економіки. Реалізація системної, послідовної політики у інноваційній сфері, спрямованої на активізацію інноваційних процесів, може забезпечити значний ефект, який проявлятиметься у всіх сферах суспільного життя та забезпечить високі показники соціально-економічного розвитку країни, сприятиме забезпеченню конкурентних переваг, оновленню національної економіки та її виходу з кризи.

Список використаних джерел

1. *Глобальний інноваційний барометр 2012 від General Electric.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.management.com.ua/tend/tend458.html> Джерело: <http://www.management.com.ua/tend/tend458.html>

2. *Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2008 році*. Статистичний збірник // [Відпов. за випуск І.В. Калачова]. – К.: ДП «Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України», 2009. – 362 с.
3. *Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2009 році*. Статистичний збірник // [Відпов. за випуск І.В. Калачова]. – К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2010. – 348 с.
4. *Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2010 році*. Статистичний збірник // [Відпов. за випуск І.В. Калачова]. – К.: ДП «Інформаційно-видавничий центр Держстату України», 2011. – 282 с.
5. *Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2011 році*. Статистичний збірник // [Відпов. за випуск І.В. Калачова]. – К.: ДП «Інформаційно-видавничий центр Держстату України», 2012. – 305 с.
6. *Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2012 році*. Статистичний збірник // [Відпов. за випуск І.В. Калачова]. – К.: ДП «Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України», 2013. – 288 с.
7. *Топ-10 найінноваційніших країн світу 2010 року* [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://innovations.com.ua/ua/articles/14391/temp>
8. *Місце України за глобальним індексом конкурентоспроможності у 2012-2013 рр.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uinteі.kiev.ua/viewpage.php?page_id=492

*Рекомендовано до друку кафедрою обліку та фінансів
Мукачівського державного університету
(протокол № 3 від 14 жовтня 2013 року)*

Статтю виконано 02.10.2013

Надійшла до редакції 19.10.2013